

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ І НАУКИ
МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ ЦЕНТР ТУРИЗМУ,
КРАЄЗНАВСТВА ТА ЕКСКУРСІЙ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

ПОГОДЖЕНО

Протокол засідання науково-методичної
ради Миколаївського обласного Центру
туризму, краєзнавства та екскурсій
учнівської молоді від 30 травня 2019 року

Голова НМР Т. АНДРІЙЧУК

ЗАТВЕРДЖЕНО

Наказ департаменту освіти і науки
Миколаївської облдержадміністрації

08-08-2019 № 429

Навчальна програма
дослідницько-експериментального напрямку
«Теологія та історія релігії»

м. Миколаїв – 2019

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

Умовно III роки навчання поділяються наступним чином: I – теорія культурології та історія світової культури; II – теорія та історія української культури; III – теорія релігієзнавства та релігії світу. Відповідно зміст мети та

завдання трьох років навчання визначаються наступним чином:

I рік навчання:

Ознайомити учнів з основами культурології, теорією та історією світової культури. Сформувати у них знання про цивілізацію як особливий об'єкт наукового аналізу процесу соціокультурного розвитку людства, з'ясування співвідношення понять «культура» і «цивілізація».

Підвищити рівень культурно-духовної освіченості учнівської молоді, сформувати у неї цілісне бачення світового культурного процесу; дати основи знань про закони функціонування світової цивілізації, розкрити закономірності виникнення первісних основ цивілізацій, формування перших цивілізацій стародавнього світу, цивілізацій епохи середньовіччя, нового та новітнього часу.

Знайомство з експозиціями музеїв Миколаєва та області, що висвітлюють віхи європейської культури (замовлення спеціалізованих виставок у Художньому музеї імені Верещагіна та Миколаївському обласному краєзнавчому музеї, Миколаївському музеї суднобудування та флоту та відвідування відкритої пам'ятки античної культури – грецьке місто Ольвія).

II рік навчання:

Ознайомлення учнів з теорією та історією української культури, з основними її етапами та особливостями розвитку українського народу, пізнання місця і ролі української культури в європейській та світовій цивілізаціях.

Прищепити учням любов до української культури; поглибити знання із світової та вітчизняної історії та народознавства; визначити основні орієнтири для розуміння процесів як з історії культури України так і історії культури людства.

Простежити історію української культури у наукових працях та сформувати понятійний апарат.

Відвідування українських експозицій в музеях області: Художній музей імені Верещагіна, Очаківський художній музей Судковського, Миколаївський обласний краєзнавчий музей, Миколаївський музей суднобудування та флоту.

III рік навчання:

Мета розділу «Релігієзнавство» пов'язана з усвідомленням об'єктивного вивчення змісту релігії та її ролі у суспільстві, подолання багатьох забобонів у ставленні до релігії та церкви, пов'язаних з кількадесятирічним пануванням державного атеїзму. Заняття мають на меті дати характеристику релігій, як світових, так і тих, що поширені на території України, ознайомити із сутністю, місцем та роллю релігії в історичному розвитку людства в цілому та окремих народів, суспільними функціями та значенням для духовної культури.

В практичній частині передбачається знайомство учнів із сакральними пам'ятками Миколаєва та області, замовленні спеціалізованої виставки «Храми та конфесії Миколаївщини» у краєзнавчому музеї, відвідування музейної виставки стародавнього поселення «Дикий Сад», що мав складну систему релігійних вірувань, жіночого монастиря в с. Пелагеївка тощо.

У результаті засвоєння курсу «Теологія та історія релігії»

учні повинні:

Знати: характеристику основних категорій і понять культурології; загальні відомості щодо культурно-історичного процесу; розуміти закономірності культурного процесу; особливості культурних епох, їхні духовні цінності та пріоритети; досягнення у різних галузях духовної культури; художні стилі і шедеври культури; види і жанри мистецтв, їхню художню мову; провідних діячів науки і культури, які визначають характер і особливості культури тієї чи іншої епохи. Характеристику понять «цивілізація», «культура»; історія і логіка розвитку співвідношення між цивілізацією і культурою; суть культурного виміру цивілізації; основні можливості впливу людини на культурно-цивілізаційну динаміку, специфіку, основні риси сучасної техногенної цивілізації; суть кризи техногенної цивілізації та можливі шляхи виходу людства з нього; роль і місце української культури в європейській та світовій цивілізаціях.

В галузі релігієзнавства учні повинні засвоїти основні релігієзнавчі концепції та теорії походження релігії; закономірності виникнення та розвитку релігії; структуру, основні елементи та функції релігії; взаємозв'язок і взаємодію релігії з міфологією, філософією, історією, психологією, політикою тощо; особливості віровчення та культу релігій стародавніх цивілізацій; особливості віровчення та культу сучасних релігій (національних, світових, нетрадиційних); основні релігійні терміни та поняття; основні Священні книги; сучасне становище світового релігійного життя; сучасне становище релігійного життя в Україні; основні положення українського та світового законодавства про свободу совісті та релігійні організації.

Вміти: аналізувати явища духовного життя, усвідомлювати природу різних жанрів художньої творчості й видів мистецтв; орієнтуватися у багатому світі духовної культури; розрізняти світобачення і світорозуміння кожної культурно-історичної епохи; збагачувати власну духовну культуру шляхом самоосвіти, творчо працювати над поглибленням і вдосконаленням культурно-освітніх знань, аналізувати закономірності, окремі явища і факти процесу соціокультурного розвитку людства в минулому і на сучасному етапі.

В галузі релігієзнавства: формувати власну позицію щодо сакральної духовності, світової та національної духовної культури, їх цінностей; розрізняти особливості віровчення та конфесійної діяльності релігійних організацій; аналізувати релігійні першоджерела; впроваджувати заходи, спрямовані на відродження української духовної культури; на практиці користуватися нормами українського законодавства про свободу совісті та релігійні організації; підтримувати діалог і співробітництво віруючих і невіруючих в інтересах зміцнення української державності, розвитку національної культури.

Навчально-тематичний план першого року навчання

№ п/н	Назва теми	Кількість годин			
		Усього	У тому числі		
			Теоретичних	Практичних	рекомендації
1.	Культурологія як система знань про культуру. Культура як соціогенетичний код цивілізації	4	4	-	-

2.	Суть понять «культура» і «цивілізація». Проблеми співвідношення культури і цивілізації. Культурний процес у соціальному і етнічному вимірах. Взаємозв'язок культури і цивілізації	8	4	4	Складання понятійного словника з теорії культурології.
3.	Давні цивілізації Сходу	12	4	8	Відвідування музеїв «просто неба»: Ольвія, «Дикий Сад».
4.	Антична цивілізація	12	4	8	
5.	Європейська культура Середньовіччя	5	3	2	Демонстрація слайдів, перегляд CD-дисків тощо.
6.	Культурне надбання Відродження	7	3	4	Відвідування художнього музею імені В. Верещагіна, перегляд репродукцій та ілюстрацій, прослуховування музичної спадщини XIX ст.
7.	Європейська культура Нового часу	12	8	4	
8.	Світова культура XX ст.	8	4	4	Відвідування художнього музею, перегляд репродукцій та ілюстрацій, прослуховування музичної спадщини XX ст.
9.	Сучасна поп-культура та її роль в житті суспільства	4	2	2	Круглий стіл: «Сучасна поп-культура та молодь»
	Всього:	72	36	36	

ЗМІСТ ТЕМ

1. Культурологія» як система знань про культуру. Культура як соціогенетичний код цивілізації (4 год.)

Культура як рівень вдосконалення способу діяльності, як технологія, що визначає можливості людства в освоєнні світу на даному етапі цивілізаційного розвитку і можливості адаптації до прогресуючих змін. Культура як збереження передач специфічного, своєрідного, що властиве певному соціуму та забезпечення в рамках і разом з цивілізацією етноісторичної цілісності.

Етнокультурна цілісність за Максом Вебером. Ядро культури - соціогенетичний код.

Культура - соціогенетика загальної (глобальної) та локальних цивілізацій, що містить в собі механізми спадкоємності, змінності і добору, динаміці цивілізацій.

Вплив людини на культурно-цивілізаційну динаміку. Специфіка і основні риси техногенної цивілізації. Суть кризи техногенної цивілізації та шляхи виходу людства з нього.

2. Суть понять «культура» і «цивілізація». Проблеми співвідношення культури і цивілізації. Взаємозв'язки культури і цивілізації (8 год.)

Поняття «культура», «цивілізація». Три аспекти проблеми співвідношення культури і цивілізації: становлення, співвідношення культури і цивілізації; місце і роль ,культури в цивілізації; перспективи розвитку цього співвідношення. Історія і логіка розвитку співвідношення між цивілізацією і культурою.

Загальна характеристика праць основоположників теорії цивілізації А. Тойнбі, О. Шпенглера, М. Вебера, М. Данилевського, П. Сорокіна, М. Бердяєва та ін.

Використання терміну «цивілізація» в праці (філософія, історія, соціологія, антропологія, мистецтвознавство, політологія, економіка та ін.) та у повсякденному житті («цивілізований народ», «цивілізована поведінка» тощо). Культурний вимір цивілізації.

Практичне заняття: Скласти словник термінів та понять з теоретичної частини культурології та засвоїти його.

3. Давні цивілізації Сходу (12 год)

Схід і Захід як предмет культурологічного аналізу. Взаємовплив і взаємодоповнення ними одне одного. Особлива роль традиції у функціонуванні і розвитку східних цивілізацій.

Культура Стародавньої Месопотамії. Внесок Шумеру, Ассирії і Вавилону до світової культури. Соціально-політичний устрій. Освіта і наука. Архітектура.

Особливості історичного розвитку Стародавнього Єгипту. Релігійна система єгиптян. Писемність: малюнкове письмо, ієрогліфи. Архітектура і скульптура.

Індо-буддійська культурна традиція. Соціально-політичний лад Стародавньої Індії. Соціоморальні принципи, вартісні орієнтації та філософські ідеї індуїзму та буддизму. Індійська ментальність. Наука. Архітектура і скульптура. Мистецтво.

Китайсько-конфуціанська культурна традиція. Конфуціанська філософська система. Ментальність китайців. Теорія і практика соціального управління. Моїм, даосизм та інші соціально-етичні вчення. Наукові відкриття. Мистецтво.

Арабо-ісламська культурна традиція. Особливості народження і розвитку світової ісламської релігії. Суніти і шиїти. Ісламська ментальність. Наука. Роль арабських вчених у збереженні античної спадщини. Художня культура.

Практичні заняття: Перегляд слайдів, CD-дисків та фотографій із зображенням культурної спадщини давніх цивілізацій Сходу.

Відвідування городища «Дикий Сад» у м. Миколаєві, як репрезентація стародавніх народів Північного Причорномор'я та музейної експозиції городища у музеї Археологічної лабораторії Інституту історії та права МДУ імені В. Сухомлинського та спеціалізованої експедиції Миколаївського обласного краєзнавчого музею (за домовленістю).

4. Антична цивілізація (12 год).

Культура Стародавньої Греції. Крито-мікенська культура. Архаїчний період. Гомер. Література. Театральне мистецтво. Архітектура і скульптура. Демократизм і антропоцентризм давньогрецької культури. Її естетизм. Культ краси і освіченості.

Елліністична культура. Еллінізм. Індивідуалістичність елліністичної культури. Література. Наукові досягнення. Архітектура і скульптура.

Культура Стародавнього Риму. Етрусська спадщина. Впливи грецької культури. Специфіка давньоримської культури: культ сили, патріотизм, державницька свідомість, практичність. Поширення християнства. Причини занепаду Риму та його культури. Література. Архітектура і скульптура.

Практичні заняття: Перегляд слайдів, CD-дисків та фотографій із зображенням культурної спадщини античного світу.

Екскурсія для ознайомлення із культурною спадщиною грецького світу історико-археологічного заповідника «Ольвія» та городища на о. Березань.

5. Європейська культура Середньовіччя (5 год.).

Культура Візантії. Цезаропапізм та його вплив на розвиток культури. Світський характер освіти. Розвиток гуманітарних і природничих наук. Архітектура.

Слов'янські, кельтські та германські племена. Виникнення терміну «Середньовіччя». Культура лицарства. Перед середньовіччя як культурна стадія. Культура Раннього Середньовіччя (V-XI ст.).

Християнізація. Залежність культури від церкви. «Вторинний» античний вплив за посередництва латини. Синкретизм духовної культури. Вплив інквізиції на розвиток культури. XI-XIII ст. Університети. Розвиток науки в період високого Середньовіччя. Схоластика. Мистецтво. Архітектурні стилі епохи середньовіччя: романський (XI-XII ст.), готичний (XII-XIV ст.). Музика. Живопис і скульптура. Література. Данте.

Практичні заняття: Перегляд слайдів, CD-дисків та фотографій із зображенням культурної спадщини європейської культури епохи Середньовіччя.

6. Культурне надбання Відродження (7 год.)

Культура епохи Відродження. Виникнення поняття «Відродження». Основні передумови формування і характерні особливості епохи Відродження. Сутність європейського гуманізму. Наука. Боротьба проти схоластики. Матеріальна культура. Філософія, ідеологія і релігія. Освіта. Антропоцентризм. Мистецтво.

Живопис: Брунелескі, Рафаель, Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Дюкер.

Література: Боккаччо, Лопе де Вега, Рабле.

Музика. Криза європейської гуманістичної культури.

Практичні заняття: Перегляд слайдів, CD-дисків та фотографій із

зображенням культурної спадщини епохи Відродження.

Відвідування Миколаївського художнього музею імені В. Верещагіна (виставка творів митців Відродження).

7. Європейська культура нового часу (12 год).

Культура епохи Реформації. Народження лютеранства, кальвінізму та інших протестантських течій. Протестантська етика та її вплив на європейську культуру.

Стиль бароко у мистецтві (кінець XVI - початок XVIII ст.). Поєднання реального та ірраціонального, патетичність і театралізованість бароко. Творчість Берніні, Караваджіо, Рубенса. Література бароко. Кальдерон.

Стиль класицизму (XVII – XVIII ст.). Рационалістична програма класицизму. Творчість Лево, Ардуен-Мансара, Пуссена. Література: Расін, Мольєр.

Умови становлення ідеології Просвітництва. Культ розуму. Ідеї Дідро, Руссо, Вольтера.

Утвердження капіталістичних відносин і революційні зміни у політичній системі Європи XIX ст. та їх вплив на розвиток культури. Досягнення у природознавстві. Романтизм у літературі і мистецтві. Культ емоцій і почуттів. Творчість Делакруа, Байрона, Лермонтова.

Реалізм у літературі та мистецтві, його синтетичний характер. Творчість Бальзака, Діккенса, Достоевського, Курбе, Дом'є.

Сутність імпресіонізму, його стилістичні особливості. Відчуття краси і неповторності моменту, гедоністичне єднання людини з оточуючим світом. Техніка імпресіоністів. Творчість Моне, Піссарро, Сіслея, Ренуара, Дега.

Стильове розмаїття на зламі століть. Переосмислення сутності мистецтва та його завдань. Модернізм. Головні напрямки: експресіонізм, фонізм, кубізм, футуризм, абстракціонізм, дадаїзм, сюрреалізм. Творчість Матісса, Пікассо, Боччоні, Далі, Кандинського.

Практичні заняття: Перегляд слайдів, CD-дисків та фотографій із зображенням культурної спадщини митців Нового часу, прослуховування музики видатних композиторів епохи.

Ознайомлення із відповідною експозицією художнього музею імені В. Верещагіна.

8. Світова культура XX ст. (8 год.)

Характерні риси та етапи розвитку європейської культури XX ст. Феномен тоталітарної культури. Елітарна і масова культура Заходу, їх сутність і прояви.

Видатні композитори епохи: Сергій Прокоф'єв, Р. Штраус, С. Рахманінов, Г. Малер, Бела Барток, Д. Шостакович, А. Шнітке, Л. Беріо тощо. Масова музика: «The Beatles», «The Rolling Stones», «Led Zeppelin», «Queen», «Deep Purple», «AC/DC», «ABBA», Майкл Джексон, «Машина времени», «ДДТ», О. Градський, «Кіно», радянська поп-музика.

Література XX ст.: С. Єсенін, Г. Аполлінер, Л. Арагон, П. Елюар, Ж.-П. Сартр, А. Камю, Ф.Г. Лоркі, Б. Брехт, Т.С. Еліот, Д. Джойс, Е. Хемінгуей, У. Фолкнер, Р. Мерль, Д. Фаулз, Г. Грасс, Д.К. Оутс, Х.Л. Борхес, Х. Кортасар, Г.Г. Маркес, М. Турньє, П. Модіано, У. Голдінг, П. Зюскінд, З. Ленц, Д. Коупленд, У. Еко та інші.

Поява і розвиток кіномистецтва. Кіно США, Франції, Італії, Росії, Польщі, роль телебачення в сучасній системі засобів масової інформації. Визначні

киномитці Ч. Чаплін, С. Ейзенштейн, Вс. Пудовкін, Єжи Гофман, Акіра Куросава, Стівен Спілберг, Альфред Хічкок, Федеріко Фелліні, Роман Поланскі тощо.

Різноманіття культур та між культурна комунікація. Культура в умовах глобалізаційних процесів.

Практичні заняття: Перегляд слайдів, CD-дисків та фотографій із зображенням культурної спадщини митців ХХ століття, прослуховування музики видатних композиторів та авторів епохи, як класного, так і популярного жанру, перегляд шедеврів кіномистецтва.

Ознайомлення із відповідною експозицією художнього музею імені В. Верещагіна.

9. Сучасна поп-культура та її роль в житті суспільства (4 год.)

Специфічні явища суспільного і духовного життя та художньої культури кінця ХХ-початку ХХ ст. – модернізм, маскульт, поп- і рок-культура, феномен контркультури (нонконформізму) та молодіжних субкультур. Еволюція художнього модернізму: експресіонізм, фовізм, кубізм, орфізм, авангардизм, футуризм, кубофутуризм, абстракціонізм, супрематизм, дадаїзм, сюрреалізм, функціоналізм, конструктивізм, кінетизм, абсурдизм (драма абсурду), неоавангардизм, оп-арт, поп-арт, хеппенінг, гіпперіалізм, постмодернізм, мінімальне і концептуальне мистецтво (перформенс, боді-арт, ленд-арт, відео-арт), сучасний авангард (сучасний андеграунд), фуд-арт та «живопис дії» сучасного «ультраамистецтва». Музика ХХІ ст.: поп-музика, рок, реп, аренбі, хіп-хоп тощо.

Практичне заняття: Круглий стіл: «Сучасна поп-культура та молодь».

Навчально-тематичний план другого року навчання

№ п/н	Назва теми	Кількість годин			
		Усього	У тому числі		
			Теоретичних	Практичних	рекомендації
1.	Феномен культури України та української культури. Його характеристика і періодизація	2	2	-	-
2.	Первісна культура України	4	2	2	Відвідування обласного краєзнавчого музею, перегляд репродукцій та ілюстрацій
3.	Культура Київської Русі	8	4	4	Перегляд репродукцій та ілюстрацій
4.	Культура України XIV – 1 пол. XVII ст.	4	2	2	Перегляд репродукцій та ілюстрацій
5.	Розвиток культури в Україні 2-ї пол. XVII-XVIII ст.	8	4	4	Ознайомлення із спеціалізованими CD-дисками, відвідування Українського художнього театру, перегляд репродукцій та ілюстрацій.
6.	Українська класична культура XIX ст.	12	6	6	Ознайомлення із спеціалізованими CD-дисками, відвідування Українського художнього театру, знайомство з

					архітектурою міста. Знайомство з експозицією художнього музею Г. Судковського (Очаків)
7.	Українська культура кінця XIX ст. – 1919 р.	8	4	4	Ознайомлення із спеціалізованими CD- дисками, перегляд репродукцій та ілюстрацій
8.	Культурне будівництво в Україні 20-30 рр. XX ст.	8	4	4	Круглий стіл: «Тоталітарний режим та українське «Розстріляне Відродження»
9.	Культурне життя в Україні 1946-1970-х рр.	8	4	4	Ознайомлення із спеціалізованими CD- дисками, відвідування Українського художнього театру, перегляд репродукцій, ілюстрацій та фільмів О. Довженка, С. Параджанова.
10.	Культура України 1980-90-х років.	8	4	4	Ознайомлення з музичним та кіномистецтвом сучасної України
11.	Сучасна культура України (XXI ст.)	2	-	2	Круглий стіл: «Місце сучасної української культури в житті молоді»
	Всього:	72	36	36	

ЗМІСТ ТЕМ

1. Феномен культури України та української культури. Його характеристика і періодизація (2 год.)

Особливості культури України та української національної культури як типу культури. Українознавство: головні етапи його становлення та розвитку. Проблема етногенезу українського народу. Історія етнонімів «Русь», «Україна». Природні, духовні та соціально-економічні передумови формування українського етносу. Мовні та психологічні особливості українців. Українська ментальність. Історико-етнографічне районування України та його вплив на українську культуру. Головні історико-етнографічні та культурні регіони України: Наддніпрянщина, Прикарпаття (Галичина), Закарпаття, Волинь, Поділля, Полісся, Полтавщина і Слобожанщина, Південь України (Таврія і Таврида (Крим)). Етнографічні групи українців. Етнічний склад населення України.

Самобутні риси української культури. Усний фольклор, музично-пісенна творчість, типи традиційного орнаменту, ужиткове мистецтво (писанкарство, різьбярство), іконопис, сакральна архітектура, звичаї й обряди. Проблема періодизації української культури та культури України. Головні етапи її історії. Перше, друге та третє Відродження України.

2. Первісна культура України (4 год.)

Передслов'янське населення України і його матеріальна та духовна культура. Трипільська («ямна») культура (IV-III тис. до н.е.). Кіммерійці (1500-700 рр. до н.е.), «зрубна культура» і праслов'яни на території України як продовжувачі трипільської культури. Культурна спадщина скіфів. Сармати і алани. Культура сарматів (III-II ст. до н.е. – II-III ст. н.е.). Вплив античних традицій на території України. Особливості культури слов'янської доби в історії стародавньої України:

від держави антів до Княжої (Київської) Русі.

Практичні заняття: Відвідування обласного краєзнавчого музею, перегляд репродукцій та ілюстрацій.

3. *Культура Київської Русі (8 год.)*

Київська Русь і становлення української культури. Соціально-економічні та історичні умови формування Київської Русі. Структура давньоукраїнського суспільства в період його феодалізації. Розвиток міст (Київська Русь як «Гардаріка»), торгівлі, ремесла, землеробства як умова формування давньоруської культури. Культура праукраїнських племен та дохристиянської Київської Русі. Звичаєве право.

Прийняття християнства. Аскольдове хрещення полян. Руська єпархія (Михайло Сирин). Християнство за перших Рюриковичів. Язичницька реформа князя Володимира (980). Володимирове хрещення Русі 14 серпня 988 р. Запровадження й утвердження християнства в Київській Русі. Феномен «двовір'я».

Християнство в історії української культури. Вплив християнства на культуру Київської Русі. Розвиток писемності, освіти, науки, права (правової культури), літератури, мистецтва та архітектури у X-XIII ст. Особливості самобутньої культури Київської Русі як джерела культури українського народу. Початок українського літописання, визначні пам'ятки давньоруського письменництва та церковного зодчества. Церковно-слов'янська мова (кирилична писемність) як літературна мова Київської Русі. Літописець Нестор («Повість временних літ») – «батько української історії». Перекладна («Остромирове Євангеліє», «Ізборники» 1073, 1076 рр.) та оригінальна давньоруська література. Зародження філософських знань. «Слово про закон і благодать» (1050) митрополита Іларіона. Богословсько-філософські погляди К. Туровського, К. Смолятича, Д. Заточника. Паломницька (Д. Паломник) і повчальна («Поученіє дітям» Володимира Мономаха), агіографічна («Києво-Печерський Патерик») література.

Шедеври сакральної (Десятинна церква, Софіївський і Михайлівський Золотоверхий собори) та світської («Золоті ворота») архітектури середньовічного Києва. Розвиток давньоруського малярства. Фресковий і мозаїчний живопис. Початок українського іконопису (Аліпій). Київська, Чернігівська та Галицька іконописні школи. Форми хорової музики (партесний спів) та театрального мистецтва (виступи скоморохів).

Культура Галицько-Волинської Русі. Її міські центри (Галич, Львів, Звенигород) та їхня архітектура. Галицько-Волинський літопис.

Церковна організація Київської Русі у X-XII ст. Київська митрополія та її міжнародні зв'язки. Українська Церква в домонгольський період. Еволюція української церкви у XIII ст. Спроби унії в Галичині. Петро Акеревич – предтеча митрополита-кардинала Ізидора. Негативні наслідки монголо-татарської навали для культурного розвитку Русі та її релігійного життя.

Практичні заняття: Перегляд репродукцій та ілюстрацій.

4. *Культура України XIV – 1 пол. XVII ст. (4 год.)*

Суспільно-політичні та історичні обставини розвитку української культури. Фольклор, звичаї та обряди українців. Розвиток освіти та наукових знань. Початок

книгодрукування. Культурна діяльність Петра Могили. Ідеї Ренесансу в Україні. Братські школи. Полемічна література. Ідеографічна проза. Розвиток драматургії і музичного мистецтва. Архітектура і живопис.

Практичні заняття: Перегляд репродукцій та ілюстрацій.

5. Розвиток культури в Україні 2-ї пол. XVII-XVIII ст. (8 год.)

Історичні умови. Культура козацької держави (1648-1781 рр.). Освіта і наука. Культурно-просвітницька діяльність Києво-Могилянської академії. Архітектура, образотворче, декоративне та ужиткове мистецтво. Розвиток літератури, театру та музики. Українське бароко в мистецтві та архітектурі. Європейське значення творчості Івана Георгія Пінзеля. Жовківська малярська школа. Архітектурні шедеври та їхні творці (Й. Шедель, І. Григорович-Барський, С. Ковнір, Я. Погребняк, І. Зарудний, Б. Растреллі, Б. Меретин). Музика українського бароко (Д. Бортнянський, М. Березовський, А. Ведель). Розвиток хорового мистецтва та музичної освіти (М. Дилецький). Культура Запорізької Січі. Кобзарство. Вертеп. Відомі представники народної творчості (Маруся Чурай). Розвиток української історичної науки. «Синопис» (1674) І. Гізеля. «Четї-Мінеї» Д. Туптала. Мазепинська доба. Козацькі літописи і віршова поезія. Перша в Європі Конституція Пилипа Орлика та її роль у розвитку української та європейської політичної культури. Академічна філософія. Шкільний театр. Теофан Прокопович. Українське Просвітництво. Г. Сковорода як його видатний представник. В. Каразін – «український Ломоносов». Львівський університет (1661) та його роль у розвитку освіти і науки в Галичині.

Практичні заняття: Ознайомлення із спеціалізованими CD-дисками, відвідування Українського художнього театру («Наталка Полтавка» /по можливості/), перегляд мультфільму «Енеїда» (кіностудія О. Довженка), перегляд репродукцій та ілюстрацій.

6. Українська класична культура XIX ст. (12 год.)

Дворянський (шляхетський) період, його зміст та видатні представники. Українські історичні розвідки кінець XVIII – початок XIX ст. («Історія Русів»). Початок українського культурного відродження в літературі і драматургії («Енеїда» та «Наталка Полтавка» І. Котляревського). Перші українські професійні театри в Харкові та Полтаві. Творчість Г. Квітки-Основ'яненка. Харківський гурток поетів-романтиків. Нові університети в Україні (Харківський, Київський) та їх значення для розвитку української самосвідомості, освіти, науки, філософії і художньої культури. Класицизм у містобудуванні, архітектурі та мистецтві.

«Кобзар» (1840) і початок народницького (різночинського) періоду українського національно-культурного відродження. Т. Шевченко – геній української культури, ідеолог і символ українського відродження. Кирило-Мефодіївське товариство. «Закон Божий. Книга буття українського народу» М. Костомарова. Рух «хлопоманів», громадівський рух і антиукраїнські репресії. Валуївський та Емський укази. Значення діяльності М. Драгоманова як ідеолога народницького періоду українського відродження. П. Чубинський як етнограф, географ та автор Українського Гімну. Романтизм та реалізм (критичний реалізм) у художній творчості народницького періоду українського відродження. Розвиток української академічної філософії («філософія серця» П. Юркевича), мовознавства («філософія мови» О. Потебні), літератури (П. Куліш, Панас

Мирний, Марко Вовчок), живопису (Архип Куїнджі), драматургії (М. Старицький), театру («театр корифеїв» М. Кропивницького, братів Тобілевичів, Марії Заньковецької) та музики (М. Лисенко, К. Стеценко, С. Гулак-Артемівський).

Модерністський період у розвитку української культури та національної свідомості. Його провідні діячі на Сході (Леся Українка, М. Коцюбинський) та Заході (І. Франко, В. Стефаник, О. Кобилянська) України. Модерністські тенденції в їхній літературній творчості. Розвиток української фізичної (І. Пулюй) та історичної (М. Грушевський) науки. Модернізація української драматургії та її наближення до європейського рівня (В. Винниченко). Пошуки нового національного художнього стилю: неоукраїнський стиль, необароко, модерн. Українське необароко (еклектика) та модерн («будинок з химерами» В. Городецького) в архітектурі. Неокласицизм, імпресіонізм, модерн та модернізм в українському малярстві і скульптурі. О. Архипенко – «скульптурний революціонер». Розвиток хорової музики (М. Леонтович).

Особливості культурного розвитку Галичини наприкінці XVIII – на початку ХХ ст. Культурно-просвітницька діяльність УГКЦ. М. Шашкевич, «Руська трійця» і «Русалка Дністровая» (1837). «Руська матиця» (1848). «Руська бесіда» і перший у Галичині український театр (1864). Наукове товариство імені Т.Г. Шевченка (1873) і значення його діяльності. Особливості модерністського періоду національно-культурного відродження в Галичині.

Практичні заняття: Ознайомлення із спеціалізованими CD-дисками, відвідування Українського художнього театру («Наталка Полтавка» /по можливості/), перегляд мультфільму «Енеїда» (кіностудія О. Довженка), перегляд фільму «Вечори на хуторі біля Диканьки» за творами Миколи Гоголя, перегляд репродукцій та ілюстрацій, знайомство з архітектурою «старого» міста.

Ознайомлення з експозицією художнього музею Г. Судковського (Очаків).

7. Українська культура кінця ХІХ ст. – 1919 р. (8 год.)

Історичні обставини. Демократизація народної освіти. Досягнення науки. Наукові та науково-технічні товариства. Створення перших українських політичних партій. Еволюція архітектурних стилів: класицизм, «казармовий стиль», ампір, еклектизм, модерн та його різновиди: неокласицизм, віденське бароко (віденська сецесія), український та польський модерн. Періодичні видання і книгодрукування. Розвиток літератури. Драматургія, театр, музичне життя. Творчість Миколи Аркаса. Активний розвиток різних жанрів українського образотворчого життя. Нові риси в побуті і звичаях. Фольклор.

Перша світова війна і революція в Росії. Спалах українського національно-політичного відродження. Початок визвольних змагань. Четвертий універсал Центральної Ради (22.01.1918) та проголошення повної самостійності Української Народної Республіки. Культурний рух періоду Центральної Ради. Формування української національної школи. Внесок Івана Огієнка в українську культуру. Гетьманат. Створення української вищої школи. Українська академія наук (В. Вернадський, А. Кримський). Видавнича справа. Преса. Театр: нові театри в Києві – «Молодий Театр» Л. Курбаса і Г. Юри та Державний театр О. Загорова, заснування театру ім. І. Франка). Музична культура. Створення Української академії мистецтв (Г. Нарбут) і перших грошових одиниць незалежної України.

Модерн в українському живописі і графіці. В. Кричевський і проект Малого Герба УНР. Розвиток літературного процесу. Празька школа. Релігійне життя в Україні. Проголошення декретом Директорії (1.01.1919) автокефалії Української Православної Церкви. Філософська та суспільно-політична думка (В. Винниченко, В. Зеньковський, Д. Донцов, В. Липинський).

Практичні заняття: Ознайомлення із спеціалізованими CD-дисками, відвідування Українського художнього театру (опера «Катерина» М. Аркаса), перегляд репродукцій та ілюстрацій.

8. Культурне будівництво в Україні 20-30 рр. ХХ ст. (8 год.)

Українізація (боротьба її провідників – українських націонал-більшовиків, наркомів освіти УРСР О. Шумського і М. Скрипника – проти русифікаторства) та її значення для розвитку української культури. Літературні процеси в Україні. Пожвавлення літературного життя в період українізації. Літературні об'єднання «Плуг», «Гарт», «ВАПЛІТЕ», «Молодняк». Український літературний авангард. Модернізм поезії М. Вороного. Неоромантизм. Неокласицизм. М. Зеров і М. Хвильовий («геть від Москви») – видатні ідеологи і теоретики українського національно-культурного відродження. Особливості українського символізму (П. Тичина). Офіційна література (М. Рильський) та драматургія (О. Корнійчук). Театральне мистецтво і музична культура. Новаторські тенденції в них. Творчість українських композиторів Л. Ревуцького, Б. Лятошинського, В. Косенка, М. Вериковського, К. Богуславського, В. Барвінського, Д. Січинського. Розвиток хорового мистецтва. Г. Хоткевич як композитор, драматург та письменник. Реформація українського театру (Л. Курбас і «Березіль») і драматургії (М. Куліш та його «Народний Малахій», «Мина Мазайло»). Створення українського кіномистецтва і центру українського кінематографа – «українського Голлівуду», Київської кіностудії (1928), згодом ім. О. Довженка. Творчість О. Довженка як основоположника українського «поетичного кіно». Іван Кавалерідзе як постановник перших українських кіноопер («Запорожець за Дунаєм») та видатний скульптор. Пошуки нових підходів в архітектурі. Модерн. Конструктивізм. Д. Дяченко, С. Тимошенко, П. Костирко та їхній внесок у розвиток вітчизняної архітектури. «Розстріляне Відродження». Репресивні акції сталінізму та їхній трагічний вплив на розвиток української культури 20-30-х років.

Особливості культурного розвитку Галичини. Львів – центр культурного життя Західної України. Національно-культурна традиція УГКЦ. Її релігійна філософія (А. Шептицький, Й. Сліпий, Г. Костельник). А. Шептицький як меценат української культури в Галичині. Діяльність товариства «Просвіта». Розвиток літературного процесу. Стрілецький епос. Літературні групи Галичини та їхні представники. «Молода муза». Галицькі символисти Б.-І, Антонич, П. Карманський, Б. Лепкий. Я. Галан – представник «пролетарського напрямку» в літературі та драматургії. Українське образотворче мистецтво Галичини. І. Труш. Модерністські тенденції в галицькому малярстві: сакральний монументальний живопис П. Холодного, експресіонізм О. Новаківського. Музичне і театральне життя. Розвиток української музичної фольклористики і музикознавства. Ф. Колесса. Відтворення народних традицій у творчості С. Людкевича. Розвиток хорового мистецтва. Український культурний процес першої половини – середини ХХ ст. в еміграції.

Філософська думка в Україні та українській діаспорі. Д. Чижевський, М. Шлемкевич, С. Семковський, В. Юринець, П. Демчук, І. Мірчук. Українська історична школа (Київська і Львівська) та історико-культурологічна думка в Україні й українській діаспорі. М. Грушевський, І. Крип'якевич, Д. Дорошенко. С. Томашівський як історик Української церкви. Образотворче мистецтво в Україні та українській діаспорі. Модерністські тенденції в українському живописі. О. Дейнека. М. Бойчук та «бойчукізм» (мистецька «школа Бойчука») у малярстві. Авангардисти українського живопису. Супрематизм К. Малевича. Кубофутуризм О. Богомазова. «Кольоропис» В. Пальмова. Д. Бурлюк – «український Ван Гог».

Практичні заняття: Круглий стіл: «Тоталітарний режим та українське «Розстріляне Відродження».

9. *Культурне життя в Україні 1946-1970-х рр. (8 год.)*

Українська культура 50-70-х років. Продовження наступу на українську культуру на початку 50-х років. Звинувачення в «українському націоналізмі» О. Вишні та В. Сосюри (вірш «Любіть Україну», 1951). Пожвавлення культурного життя під час так званої хрущовської відлиги в 60-х роках. Відродження філософських традицій. П. Копнін і його школа. Визначення пріоритетних напрямів розвитку філософської науки в Україні. Нові тенденції в українській літературі (поезії, художній прозі та публіцистиці). Творчість покоління «шістдесятників»: літературних критиків І. Дзюби, І. Світличного, Є. Сверстюка та поетів Л. Костенко, Д. Павличка, І. Драча, В. Симоненка, М. Вінграновського, М. Руденка, Є. Гуцала. Рух дисидентів (60-70-ті роки). Поезія В. Стуса та І. Калинця. Літературна творчість М. Осадчого та В. Марченка. Літературна критика та публіцистика В. Мороза і В. Чорновола. Самвидав. «Гельсинська спілка».

Рух за відродження УГКЦ (Й. Тереля). Комітет захисту УКЦ (І. Гель). Суперечливі процеси розвитку музичної культури. Дві системи в українській музиці 50-60-х років. Б. Лятошинський та його школа. В. Гвоздецький, Л. Грабовський, В. Загорцев. Розвиток хорового співу (хор Вірьовки). Українська естрадна музика. В. Івасюк, С. Ротару, Н. Яремчук, В. Зінькевич і ансамбль «Смерічка» як перша українська біг-біт група – український «Бітлз». Продовження традицій Л. Курбаса в театральному мистецтві (режисери – Г. Юра, М. Крушельницький, актори А. Бучма, Н. Ужвій). Самобутність українського кіномистецтва. Родоначальник і лідер «нової хвилі» українського «поетичного кіно» С. Параджанов та його культова картина «Тіні забутих предків» (1965). Творчість І. Івченка, Ю. Ільєнка, І. Миколайчука, Л. Кадочнікової. Відродження фольклорних традицій в українському малярстві 60-х років (Т. Яблонська). Народний живопис (Марія Приймаченко). Скульптурна пластика І. Севери.

Практичні заняття: Ознайомлення із спеціалізованими CD-дисками, відвідування Українського художнього театру, перегляд репродукцій, ілюстрацій та фільмів О. Довженка, С. Параджанова.

10. *Культура України 1980-90-х років. (8 год.)* Культура України на початку 80-х років. Українське національно-культурне відродження в середині 80-на початку 90-х років та його особливості. Українська державність як необхідна передумова національно-культурного відродження. Декларація про державний

суверенітет України (16 липня 1991 р.), Акт проголошення незалежності України (24 серпня 1991 р.), Конституція України (28 червня 1996 р.) – епохальні документи в історії українського народу. Їхнє значення у формуванні національної самосвідомості українців та розвитку духовної культури. Культурне життя України в умовах утвердження національного суверенітету.

Зміст, проблеми і перспективи сучасного розвитку культури України в період розбудови незалежної держави. Суперечливий характер культурного процесу в сучасних умовах. Демократизація як чинник національно-духовного відродження. Постмодерн у культурі України. Особливості художньої культури 80-90-х років ХХ ст. в Україні. Постмодернізм в українській художній культурі. Українські культурні традиції та сучасність. Українські літературні традиції в творчості сучасних письменників О. Гончара, П. Загребельного. Розвиток історичної проблематики, жанру історичної романістики (Ю. Мушкетик, Р. Іванчук, Р. Федорів). Творчість Р. Лубківського. Видання творів літераторів-політв'язнів: В. Стуса, М. Руденка, М. Осадчого, Є. Сверстюка, І. Калинця, В. Марченка, Й. Терелі. Нова генерація в українській літературі: О. Забужко, С. Павличко, постмодерна поезія та проза «Бу-Ба-Бу» (В. Неборак, Ю. Андрухович). Оновлена творчість «шістдесятників»: Л. Костенко, І. Драча, Д. Павличка, В. Шевчука. Розвиток національних музичних традицій у творчості І. Шамо, П. Майбороди, М. Скорика. Сучасна українська естрада та поп-музика: стилі, течії, напрями, провідні виконавці. Видатна виконавська майстерність сучасних українських музикантів (О. Криса, Ю. Башмет). Традиції і новації в сучасному українському театральному мистецтві. Б. Ступка – видатний актор сучасності. Режисерські здобутки С. Данченка в Київському театрі імені І. Франка. Світове визнання новаторської творчості Р. Віктюка і його школи. Модерністські постановки А. Жолдака – «Тобілевича четвертого» в Харківському театрі імені Т. Шевченка. Український кінематограф і творчість К. Муратової та Р. Балаяна. Повернення до фольклорного напрямку в архітектурі та образотворчому мистецтві 90-х років. Українізація і протилежна їй масова культура – характерні тенденції культурологічного процесу в Україні на зламі ХХ – ХХІ ст.

Творчість діячів української еміграції другої половини ХХ ст. як невід'ємна складова частина процесу національно-культурного та духовного відродження. Українська вища школа за кордоном та її творчі здобутки. Науково-культурне життя української діаспори. Розвиток філософської освіти (О. Кульчицький). Томістична, католицька філософія В. Олексюка. М. Семчишин як історик української культури. Література. Є. Маланюк як український поет і культуролог. Образотворче мистецтво й архітектура. Скульптурна пластика та «архіпентура» О. Архипенка. Модерністські тенденції в сакральній архітектурі. Розвиток музичної культури.

Посилення взаємозв'язку і взаємовпливів української культури з культурами різних народів світу. Традиційність культурних взаємин України з іншими слов'янськими країнами. Особливості культурних контактів України з державами Заходу і Сходу.

Практичні заняття: Ознайомлення з музичним та кіномистецтвом сучасної України. **II. Сучасна культура України (ХХІ ст.) (2 год.)**

Круглий стіл: «Місце сучасної української культури в житті молоді».

Навчально-тематичний план третього року навчання

№ п/п	Назва теми	Кількість годин			
		Усього	У тому числі		
			Теоре- тичних	Прак- тичних	рекоме ндації
1.	Головні релігієзнавчі поняття, категорії, погляди та концепції.	4	2	2	Складання термінологічного словника
2.	Релігія як духовний і суспільний феномен	2	2	-	
3.	Ранньонаціональні релігії	6	2	4	Перегляд спеціальних CD-дисків та репродукцій, ознайомлення з міфологією давніх цивілізацій, відвідування музейної виставки стародавнього поселення «Дикий Сад»
4.	Пізньюонаціональні релігії	6	4	2	Перегляд спеціальних CD-дисків та репродукцій, ознайомлення з міфологією давніх цивілізацій
5.	Світові релігії: загальна характеристика.	2	2	-	
6.	Буддизм та ламаїзм	4	2	2	Ознайомлення з духовним надбанням буддизму
7.	Іслам, його течії та особливості	8	4	4	Круглий стіл: «Іслам та світовий тероризм: сьогоднішня та майбутня»
8.	Християнство: історичний розвиток та релігійна сутність	4	2	2	Круглий стіл: «Хто є Ісус: людина чи міф?»
9.	Католицизм	6	4	2	Відвідування костьолу у м. Миколаєві
10.	Протестантизм та його течії	4	2	2	Відвідування кірхи у м. Миколаєві
11.	Православ'я	8	4	4	Екскурсія до жіночого монастиря в с. Пелагеївка; ознайомлення з храмами міста
12.	Нетрадиційні релігії та культури	8	4	4	
13.	Релігія і церква в історії України	6	4	2	Замовленні спеціалізованої виставки «Храми та конфесії Миколаївщини» у краєзнавчому музеї
14.	Вільнодумство як елемент і продукт духовної культури	4	2	2	Ознайомлення з відомими творами минулого, що несуть ідеї вільнодумства
	Всього:	72	40	32	

ЗМІСТ ТЕМ

1. Головні релігієзнавчі поняття, категорії, погляди та концепції (4 год.).

Етимологія поняття «релігія». Розкриття суті понять «Бог», «релігійна віра». Богословське та світське (наукове) розуміння релігії. Визначення, сутність, зміст і природа (джерела походження) релігії. Богословсько-теологічний та філософсько-науковий підходи до визначення релігії як підходи до її пояснення «з-середини» та «із-зовні». Особливості наукового методу пізнання релігії. Плюралізм поглядів на сутність релігії в сучасному релігієзнавстві як зіставлення різних поглядів на з'ясування сутнісних ознак релігії. Сучасні релігієзнавчі концепції визначення (сутності) та походження (природи) релігії: богословсько-теологічні (конфесійні), філософські (об'єктивно та суб'єктивно-ідеалістичні, матеріалістично-атеїстичні) та соціологічні інтерпретації; натуралістично-біологічні (біологізаторські), психологічні, етнологічні та лінгвістичні теорії.

Богословські й наукові теорії виникнення релігії. Перші спроби наукового пояснення земних джерел походження релігії: евгемеризм Евгемера, політико-державна теорія (Критія і Полібія, концепція свідомого ошуканства фр. матеріалістів) софістів, «теорія страху» (Демокріта, Епікура, Тіта Лукреція Кара, Л. Фейербаха), антропологічного атеїзму (Ксенофана і Фейербаха), фр. істориків Вольнея і Дюпюї. Міфологічна (лінгвістична, натуралістична, натурміфологічна, астрально-міфологічна, солярна) теорія походження релігії (М. Мюллер, А. Кун, Я. Грімм). Анімістична теорія виникнення релігії (Е. Тайлор, Г. Спенсер). Концепції: преанімізму Р. Маретта і Л. Леві-Брюля, аніматизму В. Богораза та Л. Штернберга, тотемістична Е. Дюркгейма, магічна Дж. Фрезера, З. Фрейда та магічно-прамонотеїстична П. Шмідта, Е. Ленга.

Практичне заняття: Складання термінологічного словника.

2. Релігія як духовний і суспільний феномен (2 год.)

Релігія як складне соціально-історичне явище, духовний феномен, форма суспільної та індивідуальної свідомості, галузь духовної культури людства. Специфіка релігії як духовного феномена. Релігія і духовність. Релігія – важливий компонент духовної культури. Її взаємозв'язок з іншими формами суспільної свідомості (галузями духовної культури): філософією, наукою, мораллю, правом, політикою, мистецтвом. Релігія як суспільний феномен. Соціально-історичний характер релігії. Причини виникнення та існування (корені) релігії: соціальні детермінанти, гносеологічні, психологічні та історичні чинники релігії.

Головні елементи, типи та історичні форми релігії. Класифікація (типологія) релігії (релігій світу). Внутрішня та зовнішня структура релігії: релігійна свідомість (релігійні уявлення і почуття; буденний та концептуальний, теоретичний рівні – буденна релігійна свідомість, релігійна психологія та релігійна ідеологія; відображальне, виповнювальне та вірувальне релігійне відношення, духовний досвід), культова та позакультова релігійна діяльність і релігійні відносини, релігійні організації. Власний та

загальний зміст релігії. Релігійні конфесії, різноманітність їхнього віровчення та культу. Соціальні функції, роль та місце релігії у житті суспільства. Функції релігійних організацій. Місце релігії у національно-культурному та духовному відродженні українського народу на сучасному етапі державотворення в Україні.

3. Ранньонаціональні релігії (6 год.)

Релігії Стародавнього Єгипту. Природа давньоєгипетського додержавного політеїзму, диференціація понять «релігія» і «міфологія». Культ египетських богів Аписа, Осіріса, Ізиди, Сета, Амона-Ра, Тота, Хора, Анубіса та інших. Сутність уявлень про потойбічне життя стародавніх єгиптян та особливості цього культу. Взаємозв'язок релігії єгиптян з рівнем розвитку суспільства, держави та господарства країни. Поняття «храмовий комплекс» і роль жрецтва у Давньоєгипетському суспільстві.

Релігія Стародавньої Індії. Релігійні уявлення Мохенджо-Даро та Харапської цивілізацій. Особливості культу давньоіндійських богів Агні, Сур'ї, Варуні тощо. Культ Брахми та міф про створення світу.

Релігії народів Дворіччя. Общинні культу шумеро-аккадських племен. Сутність міфів про створення світу та всесвітній потоп, «Епос про Гільгамеша»; зв'язок героїчної легенди з «Книгою Буття» Біблії. Сутність і функції загальнодержавних богів в релігійній системі Аккадської держави (Ану, Енліль, Енкі, Шамаш, Сін, Іштар, Таммуз). Розвиток релігійних уявлень у Вавилоні, культ бога Мардука, вавілонська демонологія, землеробські культу, система гадань. Зміст релігійного культу царя.

Давньогрецька релігія. Тотемістичні уявлення Мінойської цивілізації. Ієрархія Олімпу та компетенція кожного з богів; антропоморфність давньогрецьких богів. Причини виникнення культів героїв та героїчні цикли (Аргонавти, Троянський цикл, Одиссея, Фіванський цикл). Уявлення стародавніх греків про потойбічне життя. Взаємозв'язок давньогрецької релігії з культурою та вплив релігії на різні види мистецтва.

Релігія Стародавнього Риму. Міфологічні уявлення римлян під час царського періоду (боги Сатурн, Церера, Флора та ін.); місце тотемізму у культурі стародавніх римлян (легенда про вовчицю). Подібність та відмінність римської релігійної системи із грецькою.

Практичні заняття: Перегляд спеціальних CD-дисків та репродукцій, ознайомлення з міфологією давніх цивілізацій, відвідування музейної виставки стародавнього поселення «Дикий Сад», що мав складну систему релігійних вірувань (солярний та фалічний культу, анімізм та культ предків).

4. Пізньонаціональні релігії (6 год.)

Національні релігії Індії: індуїзм, джайнізм, сикхізм. Індуїзм (хінду-дхарма) як провідна релігія Індії та найпоширеніша в сучасному світі народно-державна релігія. Ведичний період в індуїзмі. Брахманський період в індуїзмі. Веди й Упанішади як основні теоритичні джерела віровчення індуїзму брахманського періоду. Сансара — вчення про переселення душ. Карма як один з основних принципів віровчення індуїзму. Основні шляхи досягнення звільнення (мокші): карма-, джнана-, бхакті-марга. Індуїзм і соціальна структура індійського суспільства. Культ індуїстських богів:

Вішну, Шиви, Ганеша, Ханумана та ін. Культ аватар (втілень) Вішну: Крішни, Рами та ін. Культ індуїстських богинь (Шакті): Лакшмі, Дурги, Парваті, Сарасваті, Калі та ін. Тантризм. Шанування тварин, річок, дерев та ін. Свята та обряди індуїзму. Специфіка інших індійських релігій: джайнізму та сікхізму. Легенди про життєдіяльність засновника джайнізму - Джини Махавіри. Віровчення й культ у джайнізмі. Життєдіяльність засновника сікхізму - Нанак. Віровчення й культ у сикхізмі.

Релігія єврейського народу: іудаїзм та його головні течії: каббала, сіонізм, хасидизм. Іудаїзм як релігія єврейського народу та перша монотеїстична релігія. Історія іудаїзму (від часів Авраама до сучасності). Життєдіяльність головного пророка іудаїзму - Мойсея. Декалог. Ідея богообраності євреїв: міф чи реальність? Основні священні тексти: Танах і Талмуд (в Єрусалимському та Вавилонському варіантах). Мішна як збірник коментарів до Талмуда. Гемара. Головні свята іудаїзму: Песах, Суккот та ін. Шабат. Основні напрями в сучасному іудаїзмі. Роль іудаїзму в сучасному світі.

Релігії Стародавнього Китаю: конфуціанство й даосизм. Життєві шляхи Кун-цзи та Лао-цзи. Сутність їх релігійної філософії.

Релігія стародавнього Ірану: зороастризм. Культ вогню, протиборство добра та зла. Авеста – священна книга зороастризму, її зміст та ідея.

Національна релігія Японії – Синто. Обрядовість та культ предків у житті японців.

Практичні заняття: Перегляд спеціальних CD-дисків та репродукцій, ознайомлення з міфологією давніх цивілізацій.

5. Світові релігії: загальна характеристика (2 год.).

Поняття «світова релігія». Соціально-економічні та політичні передумови їх виникнення. Взаємозв'язок світових релігій та ранньо- і пізньонаціональними релігіями.

6. Буддизм та ламаїзм (4 год.)

Буддизм як перша за часом виникнення світова релігія. Легендарні відомості про життя засновника буддизму - Сідхартхи Гаутами. Основні істини буддизму: страждання - сутність життя; бажання і прив'язаності - причини страждання, існує шлях до звільнення від страждання (нірвани), який пролягає через добродієсне життя і медитативні практики. Восьмиступеневий шлях досягнення нірвани. Виникнення і специфіка основних напрямів буддизму: хінаяни (тхеравади) і махаяни (чань-буддизму, ламаїзму, тантризму та ін.).

Тибет – як центр ламаїзму. Культ лами та далай-лами, особливості віровчення та обрядовості ламаїзму.

Буддизм у сучасному світі.

Практичні заняття: Перегляд спеціальних CD-дисків та репродукцій, ознайомлення з міфологією буддизму.

7. Іслам, його течії та особливості (8 год.)

Історія виникнення ісламу на Аравійському півострові. Основні відомості про культуру і вірування арабських племен. Передумови становлення ісламу як окремої релігії. Життєдіяльність Пророка Аллаха - Мухаммеда. Історія

поширення ісламу у світі. Основні напрями в ісламі: шиїти, суніти. Іслам в сучасному світі. Специфіка віровчення в ісламі.

Коран як головна свята книга мусульман.

Хадиси. Культ в ісламі. Мусульманські свята. Шаріат. Іслам як основа релігійної і соціокультурної спорідненості народів.

Практичні заняття: Круглий стіл: «Іслам та світовий тероризм: сьогодення та майбутнє».

8. Християнство: історичний розвиток та релігійна сутність (4 год.)

Суспільно-історичні умови виникнення й поширення християнства. Ідейні попередники християнства. Християнські джерела про походження Ісуса Христа та Його життєдіяльність. Суперечки про історичність особи засновника християнства. Християнство та іудаїзм. Основний зміст новозавітної проповіді. Життєдіяльність апостолів. Перетворення християнства на державну релігію Римської імперії.

Біблія як священна книга християнства та основа віровчення, її структура. Внутрішньоцерковна боротьба за ствердження християнського віровчення і культу. Засади християнського віровчення (догматика Символу віри та ін.). Християнська моральна доктрина. Культ у системі християнської релігії. Виникнення та розвиток основних різновидів християнства: Православ'я, Католицизм та Протестантизм.

Практичні заняття: Круглий стіл: «Хто є Ісус: людина чи міф?».

9. Католицизм (6 год.)

Становлення католицизму у Римській імперії. Середньовічні Вселенські собори, церковні ересі і розколи. Східнохристиянські секти раннього середньовіччя. Другий розкол у християнстві на католицизм і православ'я. Основні напрями християнства епохи середньовіччя. Середньовічний католицизм: історія Римо-католицької Церкви, особливості віровчення, культу та церковної організації. Середньовічні чернечі ордени католицизму, секти і ересі в ньому.

Церковні розколи і напрями християнства епохи Відродження та доби Реформації. Чернечі ордени католицизму та історія РКЦ в епоху Відродження і добу Реформації. Церковна Реформація XVI ст. - третій розкол у християнстві.

Історія католицизму Нового та Новітнього часу: особливості віровчення, культу та церковної організації. Сучасний Ватикан і церкви світу. Діяльність Іоанна Павла II.

Практичне заняття: Відвідування костьолу у м. Миколаєві. Зустріч із ксьондзом.

10. Протестантизм та його течії (4 год.)

Виникнення протестантизму під час Реформації (XVI ст.), соціально-економічна та політичні передумови виникнення протестантизму у Європі (ідея Макса Вебера). Діяльність Мартіна Лютера та Жана Кальвіна, як провідних «отців» протестантського вчення. Основні напрями у протестантизмі: лютеранство, кальвінізм, англіканство, пресвітеріанство,

баптизм, адвентизм тощо. Спільне та специфічне у віровченні й культурі різних протестантських організацій.

Практичне заняття: Відвідування кірхи у м. Миколаєві.

11. Православ'я (8 год.)

Візантійська традиція християнства та офіційний розкол 1054 р. Роль Київської Русі у становленні православної доктрини. Особливості православного віровчення і культу, обрядовість та свята.

Середньовічне православ'я: історія, особливості віровчення, культу та церковної організації. Автокефальні та автономні православні церкви середньовіччя. Українські витоки Руської Православної Церкви. Середньовічна історія РПЦ та ересі в ній. Церковні унії Середньовіччя. Брестська церковна унія 1596 року.

Історія РПЦ, старообрядництва і православного сектантства. Реформи Никона.

Сучасне становище РПЦ. Релігійний модернізм та розколи ХХ ст. (обновленство, автокефалізм, філаретівщина, булдовщина тощо).

Роль монастирів в діяльності, культурі та історії православної церкви.

Практичні заняття: Екскурсія до жіночого монастиря в с. Пелагеївка; ознайомлення з православними храмами міста.

12. Нетрадиційні релігії та культу (8 год.)

Поняття, особливості та різновиди нетрадиційних релігій. Ознаки нетрадиційних релігій, класифікація та типології релігій, спільні риси нетрадиційних релігій та культур.

Неохристиянські об'єднання: Церква об'єднання (муніти), Церква єдиної віри Віссаріона, Церква Воскресаючої Богородиці (сутність, виникнення, діяльність, основи віровчення та культу).

Саєнтологічні об'єднання: Р.Л. Хаббард, «Біле братство». Поняття «саєнтологія». Історія та причини (соціологічні, економічні тощо) появи кожної з релігій, особливості їх вчення, культу тощо.

Неоорієнталістські об'єднання: Харе Крішна, Трансцендентальна медитація. Теософія.

Сутність психотехнічних культур на прикладі культу «трансцендентальна медитація» (виникнення, особливості, розповсюдження, перспективи). Історичні витоки теософії в загальнофілософське знання. Творчість Олени Блаватської.

Окультизм. Сатанізм. Церква сатани. Історичні витоки окультизму, причина його появи; співвідношення окультизму та наукового мислення.

Історичний шлях сатанізму та Церкви Сатани, причини поширення культу Сатани, соціальні функції цієї церкви.

13. Релігія і церква в історії України (6 год.)

Специфіка язичництва східних слов'ян. Основні боги давньослов'янського пантеону. Релігійні реформи Володимира Великого. Хрещення Русі. Початок боротьби за незалежну церкву. Історія українського православ'я. Релігія і церква в тоталітарну добу. Багатоконфесійність в Україні. Міжконфесійні суперечки - трагедія українського народу. Релігійні організації України в координатах нової Європи. Історія виникнення та специфіка діяльності

українських православних конфесій: УПЦ (МП) (Українська Православна Церква (Московський Патріархат)), УПЦ (КП) (Українська Православна церква (Київський Патріархат)), УАПЦ (Українська Автокефальна Православна Церква). Українська Греко-Католицька Церква. Історія і сучасний стан основних протестантських церковних організацій в Україні. Участь українських християнських релігійних організацій в екуменічному русі. Історія розвитку іудаїзму, ісламу та інших традиційних нехристиянських конфесій в Україні: ісламських, іудаїстських тощо.

Неорелігії (неокульти) в сучасній Україні: неохристиянські, неоорієнталістські, синкретичні, сатаністські, неязичницькі, церква саєнтології та ін. Натуралістичні міфи - феномен нової навколо релігійної свідомості. Релігійні рухи «Нової ери» («Нью Ейдж»).

Практичне заняття: Заповнення спеціалізованої виставки «Храми та конфесії Миколаївщини» у Миколаївському обласному краєзнавчому музеї (за можливістю).

14. Вільнодумство як елемент і продукт духовної культури (4 год.)

Поняття «вільнодумство»; співвідношення понять «вільнодумство» й «атеїзм». Соціально-економічні та культурно-історичні причини виникнення вільнодумства. Характеристика історичних форм вільнодумства (релігійний індиферентизм, богоборство, релігійний нігілізм, антирелігійний скептицизм, атеїзм, антиклерикалізм).

Вільнодумство стародавнього світу. Наївний матеріалізм. Вияви вільнодумства в країнах Стародавнього Сходу (Єгипет, Вавилон, Індія, Китай): («Пісня арфіста», Ван Чун тощо).

Вільнодумство Стародавньої Греції та Риму (Геракліт, Демокрит, Епікур та Лукрецій Кар). Вільнодумство у розвитку елліністичних філософських шкіл (кініки, скептики, стоїки).

Вільнодумство країн арабського Сходу (Ібн Рушд, Омар Хайям). Форми вільнодумства Середньовічної Європи (П. Абельяр); тенденції вільнодумства аверроїзму, вчення про «подвійну істину» (П. Помпонаці «Про безсмертя душі»).

Співвідношення філософії гуманізму з релігійним світоглядом (М. Монтень «Досліди»), натурфілософські погляди Д. Ваніні, Дж. Бруно, М. Коперника, Г. Галілея; основи антиклерикалізму вчення Еразма Роттердамського (за твором «Похвала дурості»).

Атеїстичні погляди французьких просвітників XVIII ст.; форми наукової критики релігійного світогляду Б. Спінози («Богословсько-політичний трактат»). Атеїзм Л. Фейєрбаха («Сутність релігії» та «Сутність християнства»). Трактатування ролі релігії в суспільстві за К. Марксом.

Вільнодумство ХХ ст.: атеїзм екзистенціалістів (Сартр, Камю); марксистсько-ленінський атеїзм. Погляди Ламонта та Б. Рассела до релігії, місце моралі в суспільстві. Діяльність Всесвітнього Союзу вільнодумців та Міжнародного гуманістичного та етичного союзу.

Практичне заняття: Ознайомлення з відомими творами минулого, що несуть ідеї вільнодумства (підготовка учнем одного твору на вибір).

СПИСОК
рекомендованої літератури

1. *Абрамова З.А.* Древние формы изобразительного творчества. – М., 1972.
2. *Авдиев В.И.* История Древнего Востока: Учебник. – М., 1953.
3. Академічне релігієзнавство: Підручник / За наук. ред. А.М. Колодного. – К., 2000.
4. *Аксенова М., Храмов Г.* Религии мира. – М., 1996.
5. *Александрович В.* Мистецтво Галицько-Волинської держави. – Львів, 1999.
6. *Аляев Г.С., Горбань О.В., Мешков В.М.* Лекції з релігієзнавства. – К., 1996.
7. Антична література. Хрестоматія. – К., 1968.
8. Античная литература / Под ред. А.А. Тахо-Годи. – М., 1986.
9. Апокрифы ранних христиан: Исследование, тексты, комментарии. – М., 1989.
10. *Арестов В.М., Шудрик І.О.* Нетрадиційні релігії: суть і спрямування. – К., 1990.
11. Архітектура та її стилі. – К., 1961.
12. *Асаф'єв Б.Г.* О музыке XX века. – Л., 1982.
13. *Асеева Н.Н.* Украинское искусство и европейские художественные центры (конец XIX – начало XX в.). – К., 1989.
14. *Асеев Ю.С.* Архітектура Київської Русі. – К., 1969.
15. *Асеев Ю.С.* Шедевры світової архітектури. – К., 1982.
16. Атлас библейской истории. – М., 1995.
17. *Афанасьев В.А.* Українське радянське мистецтво 1960-1980 років. – К., 1984.
18. Барокко в славянских культурах. – М., 1992.
19. *Барт Р.* Мифология. – М., 1996.
20. *Бахтин М.М.* Творчество Рабле и народная культура средних веков и Ренессанса. – М., 1985.
21. *Безвершук Ж.О.* Історія і теорія світової і вітчизняної культури. – К., 1991.
22. Библиейская энциклопедия. – М., 1991.
23. Біблійний атлас. – К., 1994.
24. *Білецький П.О.* Нариси з історії українського мистецтва. Українське мистецтво другої половини XVII-XVIII ст. – К., 1988.
25. *Білецький П.О.* Український портретний живопис XVII-XVIII ст. – Львів, 1981.
26. *Бойчук М.* Хто такі єговісти. – К., 1977.
27. *Бокань В.* Культурологія: Навч. посіб. – К., 2000.
28. *Бокань В., Польовий Л.* Історія культури України. – К., 1998.
29. *Бражник І.І.* Сектанство і сектанти: від минулого до сучасності. – К., 1989.
30. Буддизм: история и культура. – М., 1989.
31. Буддизм: Словарь / Под общ. ред. Н.Л. Жуковской и др. – М., 1992.
32. *Булгаков С.* Православие. Очерки учения православной церкви. – М., 1991.
33. *Васильев Л.С.* История религий Востока. – М., 1988.
34. *Вебер М.* Протестантская этика и дух капитализма // Избр. произведения. – М., 1990.
35. Взаимодействие культур Востока и Запада / Отв. ред. Е.П. Челышев. – М., 1987.
36. *Виппер Б.* Искусство Древней Греции. – М., 1972.
37. *Воропай О.* Звичаї нашого народу: Етнограф. нарис: У 2 т. – К., 1991.
38. *Воропай О.* Звичаї українського народу. – К., 1993.
39. Всеобщая история архитектуры: В 12 т. – Л.; М., 1975.
40. Всеобщая история искусств: В 6 т. / Под ред. Ю.Д. Колпинского, Е.И. Ротенберга. – М., 1958-1970.
41. *Гловацька К.І.* Міфи Давньої Греції. – К., 1986.
42. *Голобуцький П.В.* Запровадження християнства на Русі - правда і вигадки. – К., 1987.
43. *Головащенко С.І.* Біблієзнавство. Вступний курс: Навч. посібник. – К., 2001.
44. *Головащенко С.І.* Історія християнства: Курс лекцій. – К., 1999.
45. Государственная Третьяковская галерея. 100 шедевров живописи: Альбом. – М., 1992.
46. *Греченко В.А., Чорній І.В., Кушнерук В.А., Режко В.А.* Історія світової та української культури. – К., 2000, 2002.
47. *Григорович В.Б.* Великие музыканты Западной Европы: Бах, Гайдн, Моцарт, Бетховен. . – М., 1982.
48. *Григулевич И.Р.* Инквизиция. – М., 1983.
49. *Гриненко Г.* Хрестоматія по історії мирової культури. – М., 1998.

50. *Грошев А.И.* Краткая история кино. – М., 1969.
51. *Груничев В.И.* Музыка. – Л., 1982.
52. *Грюннебаум Г.З.* Классический ислам. – М., 1988.
53. *Гуковский М.А.* Итальянское Возрождение. – Л., 1990.
54. Давня історія України. – К., 1994.
55. *Дмитриева Н.А.* Краткая история искусств. Вып. I. Очерки. – М., 1985.
56. *Дмитриева Н.А.* Краткая история искусств: В 2-х т. – М., 1987.
57. *Дмитриева Н.А.* Краткая история искусств. – М., 1990, 1991.
58. *Добиаши-Рождественская О.* Культура западноевропейского средневековья. – М., 1987.
59. *Дулуман Євграф.* Християнство як світова релігія //Людина і світ. - 1993. - №2-3.
60. *Емелях Л.* Загадки христианского культа. - Л., 1985.
61. *Емелях Л.* Происхождение христианских таинств. - М., 1978.
62. Енциклопедія українознавства. - Львів, 1994.
63. Енциклопедія українознавства. - К., 1996.
64. *Жолтовський П.М.* Український живопис XVII-XVIII ст. - К., 1973.
65. *Жолтовський П.М.* Художнє життя на Україні в XVI-XVII ст. - К., 1983.
66. *Забужко О.* Шевченків міф України. - К., 1998.
67. *Замаровський В.* Сім чудес світу. - К., 1979.
68. Западноєвропейська художественна культура XVII века. - М., 1980.
69. *Затенацький Я.П.* Українське мистецтво першої половини XIX – початку XX ст. – К., 1964.
70. Зороастр. Будда. Конфуцій. Магомет /Под ред. И.Ю. Веревкина. – К., 1991.
71. Из истории культуры Средних веков и Возрождения. – М., 1976.
72. *Ильина Т.В.* История искусств: Западноєвропейское искусство. – М., 1983.
73. *Иофан Н.А.* Культура древней Японии. – М., 1974.
74. Искусство Византии. – М., 1986.
75. Искусство Древнего Востока. – М., 1971.
76. Искусство Японии. – М., 1965.
77. Искусство XX века. – М., 1991.
78. Ислам. – М., 1983.
79. Ислам: Энциклопедический словарь. – М., 1991.
80. История всемирной литературы: В 9 т. – М., 1985-1988.
81. История зарубежного искусства /Под ред. М.Т. Кузьминой, Н.Л. Мальцевой. – М., 1984.
82. История зарубежного театра /Под ред. Б.Н. Баяджиева, Б.А. Образцовой. – М., 1971, 1981.
83. История зарубежной литературы. Средние века. Возрождение. – М., 1978.
84. История и культура античного мира. – М., 1977.
85. История искусства зарубежных стран. – М., 1980.
86. История и теория католицизма. – М., 1987.
87. Історія і теорія релігії та вільнодумства. – К., 1996.
88. История китайской философии. – М., 1989.
89. История религии. – М., 1991.
90. Історія релігії в Україні: В 10 т. /Ред. кол. А. Колодний та ін. – К., 1996-1998.
91. Історія релігії в Україні: Навч. посібник / За ред. А.М. Колодного, П.Л. Яроцького. – К., 1999.
92. Історія світової культури / Керівник авт. кол. Л.Т. Левчук. – К., 1999.
93. Історія світової культури /Л.Т. Левчук, В.І. Панченко, О.В. Шинкаренко та ін. – К., 1994.
94. Історія українського мистецтва: У 6 т. – К., 1966-1970.
95. Історія українського образотворчого мистецтва. – К., 1975.
96. Історія української культури / За ред. І. Крип'якевича. – К., 1994.
97. Історія української літератури: У 2 т. – К., 1987-1988.
98. Історія української літератури XX ст.: У 2 кн. /За ред. В.Г. Дончика. – К., 1993-1994.
99. Історія української та зарубіжної культури: Навч. посібник / За ред. С.М. Клапчука, В.Ф. Остафійчука. – К., 1999, 2002.
100. *Ито Н., Миягава Т., Есидзава Т.* История японского искусства. – М., 1965.
101. *Калінін Ю.А., Харьковщенко Є.А.* Релігієзнавство: Підручник. - К., 1994-1999.
102. *Кармин А.* Основы культурологии. – М., 1997.
103. *Карпушина С.В., Карпушин В.А.* История мировой культуры. – М., 1998.
104. *Карсавин Л.П.* Культура средних веков. – К., 1995.
105. *Карсавин Л.П.* Святые отцы и учителя церкви. – М., 1984.
106. Католицизм: Словарь. – М., 1991.

107. *Кертман Л.Е.* История культуры стран Европы и Америки. – М., 1987.
108. *Ковальский Я.В.* Папы и папство. – М., 1991.
109. *Ковальчук А.О.* Великие композиторы. – М., 1981.
110. *Корінний М.М., Порапов Г.Г., Шевченко В.Ф.* Короткий термінологічний словник з української та зарубіжної культури. – К., 2000.
111. *Кормич Л.І., Багацький В.В.* Культурологія (історія і теорія світової культури ХХ століття): Навч. посібник. – Харків, 2003.
112. *Косуха П.* Протестантизм // Людина і світ. – 1993. - №8-9.
113. *Красавин П.Л.* Литература средних веков. – К., 1995.
114. *Крашков А.А.* Ватикан: история и современность. – М., 1991.
115. *Крижанівський Б.М.* Золоті сторінки кіно. – К., 1978.
116. *Крывелев И.А.* История религий: В 2 т. – М., 1988.
117. *Культура Византии.* – М., 1984.
118. *Культура Древнего Египта.* – М., 1976.
119. *Культура древнего мира: В 2 т.* – М., 1985.
120. *Культура Древней Индии.* – М., 1975.
121. *Культура і побут населення України / В.І. Наулко та ін.* – К., 1991, 1993.
122. *Культура Средних веков и Нового времени.* – М., 1987.
123. *Культура: теории и проблемы: Учеб. пособие.* – М., 1995.
124. *Культура українського народу /В.М. Русанівський, Г.Д. Вервес, М.В. Гончаренко та ін.* – К., 1994.
125. *Культура эпохи Возрождения.* – М., 1986.
126. *Культурология: Учеб.пособие.* – М., 1998.
127. *Культурология /Под ред. А.А. Радугина.* – М., 1996.
128. *Культурология. ХХ век. Антология.* – М., 1995.
129. *Культурология. ХХ век. Словарь.* – СПб., 1997.
130. *Культурология. ХХ век. Энциклопедия.* – Т.І,2. – М., 1998.
131. *Куманецкий К.* История культуры Древней Греции и Рима. – М., 1990.
132. *Кун Н.А.* Легенды и мифы Древней Греции. – М., 1989.
133. *Левчук Т.В.* Історія українського радянського кіно. – К., 1986.
134. *Лінч Дж.* Середньовічна церква. – К., 1994.
135. *Лобановський Б.Б., Говдя П.І.* Українське мистецтво другої половини ХІХ – початку ХХ ст. – К., 1989.
136. *Логвин Г.* Украинское искусство X-XVIII вв. – М., 1963.
137. *Лубський В.І.* Релігієзнавство. – К., 1997.
138. *Малюта Ю.* Культурология. – М., 1998.
139. *Маркова А.* Культурология. История мировой культуры. – М., 1998.
140. *Марченко М.І.* Історія української культури з найдавніших часів і до середини ХVІІ ст. – К., 1961.
141. *Матимонов В.Б.* Первобытное искусство. – М., 1981.
142. *Митці України. Енциклопедичний довідник.* – К., 1992.
143. *Мифологический словарь.* – М., 1985.
144. *Мифы народов мира.* – М.; Л., 1982, 1987.
145. *Мифы народов мира: Энциклопедия в 2 т. /Гл. ред. С.А. Токарев.* – М., 1992.
146. *Монументальний живопис на Україні ХVІ-ХVІІІ ст.* – К., 1980.
147. *Наливайко Д.С.* Искусство: направления, течения, стили. – К., 1981.
148. *Нельговський Ю.П., Степовик Д.В., Членова Л.Г.* Українське мистецтво від найдавніших часів до початку ХХ ст. – К., 1976.
149. *Німчук В.* Іудаїзм //Людина і світ. – 1993. – №6-7.
150. *Очерки истории искусства.* – М., 1987.
151. *Павлов С.В.* Географія релігій. – К., 1998.
152. *Павлов С.В., Мезенцев К.В., Любіщева О.О.* Географія релігій: Навч. посібник. – К., 1999.
153. *Подольська Є.А., Лихвар В.Д., Іванова К.А.* Культурологія: Навч. посібник. – К., 2003.
154. *Полевой В.М.* Малая история искусств. Искусство ХХ века. – М., 1991.
155. *Полікарпів В.С.* Лекції з історії світової культури. – Харків, 1990.
156. *Полікарпов В.С.* Лекції з історії світової культури. – К., 1999.
157. *Полікарпов В.С.* Лекции по культурологии. – М., 1997.
158. *Поліщук Є.П.* Історія культури: короткий довідник. – К., 2000.

159. *Полищук В.* Культурологія. – М., 1998.
160. *Попов Е.В.* Введение в культурологию. – М., 1997.
161. *Попович М.В.* Нарис історії культури України. – К., 1998, 1999.
162. *Порублев Н.В.* Культы и мировые религии. – М., 1994.
163. Постмодернизм и культура. – М., 1991.
164. Православие: Словарь. – М., 1988.
165. *Привалов К.* Секты: досье страха. – М., 1987.
166. Протестантизм: Словарь. – М., 1990.
167. Ранние формы искусства. – М., 1972.
168. Ранние формы культуры. – М., 1976.
169. Релігізнавство: Навч. посібник / За ред. С.А. Бублика. – К., 1998 – 2000.
170. Релігієзнавство: Підручник / За ред. В.І. Лубського, В.І. Теремка. – К., 2000.
171. Релігієзнавство / За ред. М.Ф. Рибачука. – К., 1997.
172. Релігієзнавчий словник / За ред. А. Колодного і Б. Лобовика. – К., 1996.
173. *Рейнгардт Л.Я.* Современное западное искусство. – М., 1989.
174. *Рыбаков Б.А.* Язычество Древней Руси. – М., 1988.
175. *Розанов В.В.* Религия и культура. – М., 1990.
176. *Розин В.М.* Культурология: Учебник для вузов. – М., 1998, 1999.
177. Русское православие: вехи истории. – М., 1989.
178. *Свенцицкая И.С.* Раннее христианство: страницы истории. – М., 1988.
179. *Сінькевич О.Б.* Культура Галицько-Волинської Русі: Текст лекції. – Львів, 2000.
180. Словник античної міфології. – К., 1985.
181. Современный словарь по культурологии. – Минск, 1999.
182. Современное западное искусство XX в. – М., 1983.
183. *Степовик Д.* Релігії, культи і секти світу. – К., 1997.
184. *Степовик Д.В.* Українське мистецтво першої половини XIX ст. – К., 1982.
185. *Тайлор Э.* Первобытная культура. – М., 1989.
186. Теорія та історія світової і вітчизняної культури / Н.Я. Горбач, С.Д. Гелей, З.П. Росінська та ін. – Львів, 1992.
187. Теорія та історія світової і вітчизняної культури: Курс лекцій / А.К. Бичко, Б.Г. Бичко, Н.О. Бондар та ін. – К., 1993.
188. *Токарев С.А.* Ранние формы религии. – М., 1990.
189. *Токарев С.А.* Религия в истории народов мира. – М., 1986.
190. *Угринович Д.М.* Введение в религиоведение. - М., 1985.
191. *Угринович Д.М.* Искусство и религия. – М., 1982.
192. *Удальцова З.В.* Византийская культура. – М., 1988.
193. Українська і зарубіжна культура / За заг. ред. К.В. Заблоцької. – Донецьк, 2001.
194. Українська культура: історія і сучасність / За ред. С.О. Черепанової. – Львів, 1994.
195. Українська культура: Лекції / За ред. Д. Антоновича. – К., 1993.
196. Українська література XX сторіччя. – К., 1993.
197. Українська літературна енциклопедія. – К., 1989.
198. Українська та зарубіжна культура / За ред. М.М. Заковича. – К., 2000, 2001.
199. Українське бароко та європейський контекст. Архітектура, образотворче мистецтво, театр і музика. – К., 1991.
200. Українські народні думи та історичні пісні. – К., 1993.
201. Українці: народні вірування, повір'я, демонологія. – К., 1991.
202. *Хижняк З.І.* Києво-Могилянська академія. - К., 1988.
203. Християнство: Словарь / Под общ. ред. А.М. Митрохина и др. - М, 1994.
204. Християнство. Энциклопедический словарь: В 3 т. - М, 1993-1995.
205. *Шевнюк О.Л.* Культурология: Навч. посіб. - К., 2004.
206. *Щербаківський В.* Українське мистецтво. - К., 1995.
207. *Яковлев Е.Г.* Искусство и мировые религии. – М., 1985.
208. Япония: идеология, культура, литература. – М., 1989.

СЛОВНИК ОСНОВНИХ ТЕРМІНІВ

Абстракціонізм (від латинського abstractes - відокремлений) - Мистецький напрям XX ст.
Ампір (від фр. empire імперія) - стиль класицизму поч. XIX ст.
Античний (від лат. antius) - давній, в культурології - культура стародавньої Греції і Риму.

Анімізм (від лат. *animus* - душа, рух) віра в існування надприродних істот, які містяться в душі, духах.

Антропоморфізм (від грецького *antropo* - людина, *omfo* - подібний) - перенесення властивостей людини на природу.

Антропология (від грецького *антропо* - людина, *логія* - наука) - наука про походження та еволюцію людини.

Бароко (від італ. *barocco* - вибагливий, химерний) - літературно-мистецький стиль XVI – XVIII ст.

Буддизм (від санскр. *Буддха* - просвітлений) - одна з світових релігій.

Вагант (від лат. *vagantus* - мандрівний) - мандрівні співці.

Веди (санскр. *веда* - знання) - найдавніші пам'ятки індійської літератури.

Гедонізм (від грец. *насолода*) - філософсько-естетичне вчення, за яким насолода - вище благо.

Готика (від італ. *gotico* - готський) - художній стиль середньовіччя.

Дуалізм (від фр. *dada* - дитячий коник (лепет) - формалістична течія в мистецтві XX ст.

Демонологія (від гр. *демон* і *логія*) - віровчення про злих духів (демонів).

Експресіонізм (від фр. *expression* - вираження) - течія в модернізмі.

Еоліти (від гр. *ранкова зоря*) - невеликі уламки каменю, що мають сліди штучної обробки.

Євангеліє (від гр. *добра звістка*) - частина Нового Заповіту.

Зооморфізм (від гр. *тварина* і *подібний*) - зображення богів в образах тварин.

Імпресіонізм (від фр. *impressionisme* - враження) - течія в мистецтві XIX- XX ст.

Іслам (від арабського - *покірність*) - одна із світових релігій.

Іудаїзм (від іудеї - євреї) - релігія віруючих євреїв.

Конфуціанство - етико-політичне вчення древньокитайського філософа і педагога Конфуція (VI-V ст. до н.е.).

Кубізм (від фр. *cube* - куб) - мистецька течія початку XX ст.

Культура (від лат. *cultura* - догляд, виховання, освіта) – сутність матеріальних і духовних цінностей.

Магія (від гр. *ворожба*) - обряди, пов'язані з чаклунством, віруваннями, повір'ями.

Ман'єризм (від італ. *maniera* - стиль) - мистецький напрям початок XVI ст.

Медитація (від лат. *meditatio* - роздумую) - форма філософської лірики.

Натуралізм (від фр. *naturalisme* - природний) - філософсько-мистецький напрям XIX ст.

Нірвана (санскр. *заспокоєння*) - в буддизмі і джайнізмі - стан вищого блаженства душі.

Піктографічний (від лат. *pictus* - розмальований і *графія* - типу) - картинний (про початкову письменність).

Рококо (від фр. *rococo*) – стилістичний напрям у західноєвропейському мистецтві XVIII ст., пов'язаний з придворно-аристократичною культурою. Відзначається примхливо-вишуканим оздобленням інтер'єрів приміщень.

Секуляризація (фр. *secularization* - світський) - звільнення від впливу церкви.

Символізм (фр. *symbole* - знак, символ) - літературно-мистецька течія XIX- XX ст.

Сюрреалізм (фр. *surrealisme* - над реалізм) - течія в літературі і мистецтві XX ст.

Тотемізм (алгонкінське - *тотем його рід*) - віра в існування тісного зв'язку між людиною і тотемом (певним видом тварин чи рослин).

Трубадур (фр. *troubadour*) - провансальський співець XII- XIII ст.

Фетишизм (від фр. *fetichis* - амулет) - віра у надприродні властивості неодухотворених предметів.

Цивілізація (від фр. *civilisation* - вихований) - будь-яка форма існування живих істот, наділених розумом.